

Nyanlända elever och lärande på gymnasieskolans språkintruktionsprogram

De senare årens höga invandring av ungdomar i gymnasieåldern har aktualiserat frågor om nyanlända elevers lärande i gymnasieskolans språkintruktionsprogram och deras möjligheter att framgångsrikt fortsätta sina studier på de nationella programmen. I denna policy brief redovisas resultat från det, av Vetenskapsrådet finansierade, projektet *Nyanlända elever i gymnasieskolan – en tvärvetenskaplig studie om språkutveckling, ämnesspråk och social inkludering*. Projektet leds av **Päivi Juvonen**, professor i svenska som andraspråk vid Institutionen för svenska språket, Linnéuniversitetet. Hennes forskning handlar om flerspråkighet och svenska som andraspråk ur individens och samhällets, särskilt skolans, perspektiv.

Bakgrund

Elever uppvuxna med svenska som (ett av sina) språk har i regel ett fungerande vardagsspråk till sitt förfogande när de börjar skolan. Under skoltiden utvecklar de sedan sitt vardagsspråk, men framför allt sitt skolspråk, det språkbruk som ger dem möjligheten att både ta till sig och förmedla nya kunskaper i skolans ämnen. Studier om andraspråksutveckling har framför allt visat att medan vardagsspråket ofta kan utvecklas relativt snabbt för elever som har möjlighet att använda sitt andraspråk i vardagen, tar utvecklandet av ett skolrelaterat språkbruk lång tid. För elever som påbörjat sin skolgång i tonåren kan det ta upp till åtta år (Axelsson & Magnusson, 2012; Thomas & Collier, 1997).

I Sverige finns sedan 1970-talet olika former av språkintruktionsprogram för migranter. Nyanlända i åldern 16-19 år börjar på gymnasieskolans Språkintruktionsprogram (SIP), vilket läsåret 2018/2019 var det femte största gymnasieprogrammet. Nästan var femte elev som började på SIP läsåret 2011 hade sex år senare avslutat sin skolgång med examen (Skolverket, 2018; Grönqvist och Niknami, 2020). Fyra femtedelar av eleverna löper således en betydande risk att hamna i ett utanförskap, utan examen, arbete och framtida försörjning (Nordström-Skans, Hensvik, och Eriksson, 2017).

Ämneskunskaper hos de nyanlända eleverna på programmet varierar kraftigt, från obefintlig erfarenhet av skolgång till dokumenterade kunskaper på gymnasie-

nivå. Ändå är målet detsamma för alla: att kvalificera sig för vidare studier på nationella program, annan utbildning eller på arbetsmarknaden. Det gemensamma ämnet för alla som går på SIP är svenska som andraspråk. Därutöver läser eleverna, utifrån en individuellt fastställd studieplan, ämnen som de saknar betyg på från grundskolan och som krävs för vidare studier på gymnasienivå. Programmet är ett övergångsprogram: så fort eleverna uppfyller kraven för och har fått plats på annan utbildning ska de börja där. Detta förväntas de göra inom en snäv tidsram – för asylsökande ungdomar gäller att de ska ha börjat på ett nationellt program innan de fyllt 18 år, för övriga är åldersgränsen 20 år. För behörighet på de nationella yrkesprogrammen krävs godkända betyg i svenska eller svenska som andraspråk, engelska och matematik (s.k. kärnämnen) samt i minst fem andra ämnen från grundskolans årskurs 9. För högskoleförberedande program krävs, förutom godkända betyg i kärnämnen, godkända betyg i ytterligare nio andra ämnen. Det betyg som även skolvana elever ofta saknar längst är betyget i svenska som andraspråk. Kursplanerna i svenska och svenska som andraspråk ställer likvärdiga, höga kunskapskrav, som nyanlända elever har svårt att uppnå på den korta tid de har till sitt förfogande på SIP.

Tidigare forskning

Andraspråksutveckling, ämnesspråk (det ämnesspecifika skolspråket) och social inkludering av nyanlända är väletablerade forskningsområden (se t.ex. bidragen i Hyltenstam & Lindberg (red.), 2013; Schleppegrell, 2004; Bunar (red.), 2015). Utvecklingen av det nya språket påverkas bland annat av likheter eller olikheter mellan svenska och de språk eleverna behärskar, undervisningens organisation och utformning samt individuella faktorer såsom ålder, fallenhet och motivation. En ytterligare faktor som forskning om flerspråkiga elevers skolframgång lyfter fram är behovet

av en gemensam positiv och bejakande syn på elevers flerspråkighet på hela skolan, från skollledning och ämneslärare till vaktmästare, något som visat sig stärka elevernas självuppfattning och leda till bättre skolresultat (Juvonen & Källkvist (red.), u.u.).

Studierna om nyanlända elever har dock hittills fokuserat på mottagande, organisation, inkludering och undervisning på grundskolenivå (t.ex. Bunar, 2010; Juvonen, 2016). Dessa i huvudsak kvalitativa studier har pekat på brister och utvecklingsområden i såväl mottagning som stödstrukturer för elever som påbörjat sin skolgång i Sverige sent. Några av de utvecklingsområden som identifierats är avsaknaden av medvetenhet om språkets roll för ämnesutveckling (dvs. ett språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt där man bland annat betonat (ämnes)språkets roll för lärandet i alla ämnen, något som tidigare forskning visat vara bra för alla elever, men närmast nödvändigt för de flerspråkiga eleverna). Vidare har frågor om organisatoriska tillkortakommanden, att elevers tidigare kunskaper och språkliga resurser inte tillvaratas i undervisning samt avsaknad av och otillräckliga resurser för samarbete mellan olika lärarkategorier identifierats. Dessa teman återkommer också i Skolinspektionens granskningsrapporter om undervisning av nyanlända. Ett gemensamt och återkommande tema som rapporteras både hos lärare och elever är hur god behärskning av svenska språket betonas som en nödvändig förutsättning för skolframgång. Flera decenniers forskning har visat på vikten av att tillvarata elevers tidigare språkkunskaper, framför allt deras modersmål. Studier har påvisat att ett välutvecklat modersmål, aktivt stöd i form av studiehandledning på modersmål och språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt leder till bättre generella skolresultat. Dessa faktorer fungerar som ett viktigt stöd i ämnesundervisning, samtidigt som undervisningen uppfyller läroplanens krav på att anpassa undervisningen så att den utgår från elevers individuella behov (se t.ex. SOU, 2019:18).

Även om forskningen om nyanlända elever i gymnasieskolan är begränsad, pekar den bland annat på att övergången från grundskolan till gymnasieskolan ofta är problematisk. Många elever saknar betyg i svenska som andraspråk efter tiden på förberedelseklass/ grundskoleklass och kvalificerar sig inte för de nationella programmen på gymnasiet. Därför placeras de, ännu en gång, på ett förberedande program, språkintruktionsprogrammet. Detta skapar frustration hos eleverna och upplevs stoppa eller åtminstone försena deras skolgång (Nilsson Folke, 2017; Skowronski, 2013). Flera forskare som analyserat nyanlända högstadieläver och gymnasieters upplevelser och berättelser om att vara nyanländ i skolan lyfter fram elevernas känsla av social exkludering och stigmatisering av andra elever (Sharif, 2017), inte minst med hänvisning till elevernas kunskaper i svenska (Skowronski, 2013).

Även internationellt är studier om nyanlända elever på gymnasienivå sällsynta, men de som finns behandlar liknande teman och kommer till liknande slutsatser som de svenska studierna. Det finns alltså ett behov av forskning som kombinerar språkutveckling, ämnesspråk och social inkludering av nyanlända elever på gymnasieskolan.

Projektets syfte

Det övergripande syftet med projektet är att öka kunskapen om inkludering och kunskapsutveckling hos nyanlända elever på gymnasieskolans språkintruktionsprogram, att utveckla teorier om inkluderande språk- och kunskapsutvecklande undervisning och att därmed bidra till utvecklingen av skolornas verksamhet. Med utgångspunkt i resultaten från tidigare studier och genom en kombination av kvalitativa (deltagande observationer och klassrumsinspelningar, intervjuer) och kvantitativa (kartläggningar, betyg) data undersöks hur elevers språkutveckling och deras ämnesutveckling sker i rela-

tion till undervisningens organisation och innehåll, samt i relation till hur undervisningen i praktiken genomförs.

Resultat

Våra preliminära resultat, baserade på analyser av olika slag av data från fyra kommunala gymnasieskolor på tre olika orter i Sverige har i stora delar paralleller till den tidigare forskningen på grundskolenivå och Skolverksrapporterna som gäller nyanlända elever i gymnasieskolan. Tre av de deltagande skolorna säger sig arbeta språk- och kunskapsutvecklande i alla ämnen, vilket delvis bekräftas av projektets resultat (Wedin & Bomström Aho, 2019; Wedin (u.u.)).

Resultaten visar dock på en stor variation i hur studierna organiseras. Det skiljer sig mellan skolorna i frågor såsom vilken slags kartläggning av elevers tidigare kunskaper som faktiskt genomförs, på vilka grunder eleverna nivåplaceras samt hur, och hur ofta, byte av nivå sker. Vidare finns det skillnader i vilka ämnen eleverna har möjlighet att läsa utöver svenska som andraspråk. Det vill säga, vilka möjligheter eleverna ges för att lyckas med studierna och få betyg som ger behörighet till vidare studier på nationella program.

I alla deltagande skolor är programmet fysiskt separerat från övriga skolan och kontaktytorna med skolans övriga elever är små. De nyanlända elevernas språkutveckling stötts därmed inte genom interaktion med andra elever utanför klassrummet. Tidigare forskning har lyft nyanlända elevers känsla av exkludering och stigmatisering, den fysiska separationen riskerar att bidra till dessa problem. Eleverna läser i grupper utifrån sin färdighet i svenska och tidigare erfarenhet av skola. Vissa elever har tidigare erfarenhet av gymnasieskola medan andra inte kan läsa och skriva på något språk vid skolstart. Elever flyttas till grupper på nästa färdighetsnivå, beroende på skola an-

tingen efter en regelbunden bedömning var sjätte vecka eller när lärarlaget bedömt att det är dags. Efter en initial period där fokus legat på elevernas språkutveckling erbjuds också möjligheten att läsa andra ämnen. Eftersom eleverna läser för behörighetsgivande betyg, läser man mot grundskolans mål i alla ämnen. Formellt ska eleverna kunna läsa ämnen även på gymnasienivå efter att fått betyg i årskurs nio, våra studier har bara identifierat enstaka exempel på detta. Skolorna har inlett arbetet med att kartlägga elevernas ämneskunskaper, men det finns en del skillnader mellan skolorna och kommunerna i hur dessa kartläggningar sker. Ibland görs bedömning och kartläggning utifrån egna mallar, ibland används Skolverkets material. Detta kan leda till minskad likvärdighet i bedömningarna mellan olika skolhuvudmän och ytterst påverka elevers framtida möjligheter att slutföra sina studier. Sammanfattningsvis går det att urskilja en stor variation i hur skolorna organiserar undervisningen av den mycket heterogena gruppen nyanlända gymnasieelever.

Elevernas modersmål har ofta, men långt ifrån alltid en given plats i klassrummet genom att lärare på olika sätt uppmuntrar användning av modersmålet i klassrummet. Tidigare forskning har visat att användandet av modersmål stärker kunskapsutvecklingen i såväl svenska som andraspråk som i skolans övriga ämnen. I många fall som studerats inom ramen för projektet har detta också lett till att eleverna nått målet och fått behörighetsgivande betyg i olika ämnen, samtidigt som de utvecklat skol-språket. Användningen av elevers modersmål kan ske på flera olika sätt, oavsett om läraren själv är flerspråkig eller inte. En flerspråkig lärare kan aktivt undervisa grupper som han eller hon delar svenska och ett annat språk med flerspråkigt. Studiehandledare som behärskar elevers modersmål kan stötta enskilda elevers lärande på modersmålet, antingen i det svenskspråkiga klassrummet eller i separata grupper. På en av skolorna projektet stud-

erat erbjuds dock eleverna ingen studiehandledning, de bedöms av rektor inte vara i behov av det. Slutligen har alla lärare möjlighet att använda sig av de flerspråkiga läromedel och digitala verktyg som finns till buds och låta elever med gemensamt språk aktivt använda sig av denna kunskapsresurs i klassrummet.

Projektet har observerat många välfungerande, stöttande utbildningsmiljöer. Sammanfattningsvis tyder dock projektets analyser på att det kan se väldigt olika ut i olika klassrum. Även om skolledning och enskilda lärare i ord är positiva till användningen av elevers modersmål som resurs för lärandet översätts inte detta alltid till handling. Lärarna själva ger uttryck åt att de inte alltid vet hur de ska göra. Resultaten av de pågående studierna syftar bland annat till att fylla detta *hur* med innehåll. Vidare kan vi utifrån analyser av såväl intervjumaterialet som klassrumsobservationer och inspelningar dra slutsatsen att behovet av kompetensutveckling av lärare är stort. Samtidigt anser de flesta lärare att tid är en bristvara, både vad gäller egen kompetensutveckling och att anpassa undervisning utifrån elevers individuella behov.

Slutsatser och rekommendationer

Språkintruktionsprogrammet är en komplex och heterogen skolform, vilket också uppmärksammats av Skolverket som erbjuder stöd till skolorna i deras arbete. På basis av de preliminära empiriska resultaten från vår pågående studie kan emellertid framför allt tre utvecklingsområden lyftas fram.

- Projektets resultat bekräftar tidigare studier på grundskolenivå om vikten av språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt, med modersmålet som resurs, som en framgångsfaktor även på gymnasienivå. SOU 2019:18 lyfte fram flera slutsatser och rekommendationer, bland annat, att

utöka undervisningstiden för ämnet modersmål, erbjuda möjligheten att studera fler än ett modersmål, förstärkt rätt till studiehandledning på modersmål samt utbildning och kompetensförsörjning av modersmållärare. Utifrån projektets resultat skulle dessa erbjuda en väg att utöka elevernas möjligheter till att framgångsrikt genomföra sina studier och stärka deras möjlighet till arbete och integration.

- Vidare tyder resultaten på att de redan pågående kompetensutvecklingsinsatserna för lärare inom språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt inte fullt ut nått gymnasieskolan, vilket deltagande lärare i projektet ger uttryck för. Därför bör insatser i form av kurser i språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt särskilt riktas till gymnasieskolor och gymnasielärare i alla ämnen.
- Slutligen kan den fysiska separeringen och de små kontaktytorna mellan språkintrödsprogrammet och nationella gymnasieprogram i ljuset av tidigare forskning leda till exkludering snarare än inkludering. Kontaktytorna bör därför förstärkas. Detta kan göras genom exempelvis en högre grad av fysisk integrering av miljöerna, men framför allt genom ett utökande av aktiviteter där elever möts.

Referenser

- Axelsson, M., & Magnusson, U. 2012. Forskning om flerspråkighet och kunskapsutveckling under skolåren. Hyltenstam K., Axelsson M. & Lindberg I. (Eds.) *Flerspråkighet – en forskningsöversikt*, 247–367. Vetenskapsrådet: Stockholm. Rapportserie 5:2012.
- Bunar, N. 2010. *Nyanlända och Lärande. En forskningsöversikt om nyanlända elever i den svenska skolan*, Vetenskapsrådets rapportserie 6:2010. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Bunar, N. (red.) 2015. *Nyanlända och lärande: mottagande och inkludering*. Natur och Kultur Stockholm.
- Cerna, L., Andersson, H., Bannon, M och Borgonovi, F. 2019, *Strength through diversity's Spotlight Report for Sweden*, OECD Education Working Papers, No. 194, OECD Publishing: Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/059ce467-en>
- Hyltenstam, K. och Lindberg, I. 2013. *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*. Studentlitteratur: Lund.
- Juvonen, P. 2016. Nyanlända elever i den svenska skolan – mottagande, utbildning och inkludering. I Axelsson, M. & Juvonen, P. (gästredaktörer)[Temanummer: Nyanlända barn och ungdomar i de nordiska länderna]. *Nordand – Nordisk tidsskrift för andrespråksforskning* 16 (11:2): 93–114.
- Juvonen, P. och Källkvist, M (red.) (u.u.) *Pedagogical Translanguaging: Teachers and Researchers Shaping Plurilingual Practices*. [Bilingual Education and Bilingualism] Multilingual Matters: Bristol.
- Grönqvist, H. och Niknami, S. 2020. *Studiegapet mellan inrikes och utrikes födda elever*. SNS Förlag: Stockholm.
- Nilsson Folke, J. 2017. *Lived transitions - experiences of learning and inclusion among newly arrived students*. PhD dissertation. Department of child and youth studies, Stockholm University.
- Nordström-Skans, O., Hensvik, S. och Eriksson, L. 2017. Åtgärder för en inkluderande arbetsmarknad. Konjunkturrådets rapport 2017. Studieförbundet Näringsliv och Samhälle: Stockholm.
- Schleppegrell, M. 2004. *The Language of Schooling: A Functional Linguistics Perspective*. Lawrence Erlbaum: London.

Sharif, H. 2017. "Här i Sverige måste man gå i skolan för att få respekt": Nyanlända ungdomar i den svenska gymnasieskolans introduktionsutbildning. ACTA UNIVERSITATIS UPSALIENSIS 10. Studier i utbildnings- och kultursociologi. Uppsala Universitet: Uppsala.

Skolverket 2018. *Uppföljning av språkintröduktion. Beskrivande statistik på nationell nivå och nyanlända elevers övergångar till och från språkintröduktion*. Rapport 469. Skolverket: Stockholm.

Skowronski, E. 2013. *Skola med fördröjning. Nyanlända elevers sociala spelrum i "en skola för alla"*. Centrum för teologi och religionsvetenskap, Lunds universitet. PhD Dissertation.

SOU 2019:18. *För flerspråkighet, kunskapsutveckling och inkludering. Modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmål*. Regeringskansliet.

Thomas, W.P. och Collier, V.P. 1997. *School Effectiveness for Language Minority Students*. Washington. <http://www.ncbe.gwu.edu/ncbepubs/resource/effectiveness>.

Wedin, Å. och Bomström Aho, E. 2019. Student Agency in Science Learning: Multimodal and Multilingual Strategies and Practices among Recently Arrived Students in Upper Secondary Schools in Sweden. *International Electronic Journal of Elementary Education* 12(1): 67-74.

Wedin, Å. (u.u.) *Languaging Mathematics as Source of Meaning in a Multilingual Classroom: Pedagogical Translanguaging in Upper Secondary School in Sweden*. I: Juvonen, P. och Källkvist, M (red.) (u.u.) *Pedagogical Translanguaging: Teachers and Researchers Shaping Plurilingual Practices*. [Bilingual Education and Bilingualism] Multilingual Matters: Bristol.

Denna policy brief har tagits fram som ett samarbete mellan Delmi och Vetenskapsrådet i syfte att synliggöra forskning som beviljats medel från Vetenskapsrådet. Vetenskapsrådet driver på uppdrag av regeringen ett 10-årigt nationellt forskningsprogram inom migration och integration. Syftet med programmet är att stärka forskningen inom området och främja tillgängliggörande och spridning av forskning, för att därmed skapa goda förutsättningar för forskningens medverkan till att möta samhällsutmaningar avseende migration och integration. För mer information, se <https://www.vr.se/nfpmigint>.

Som vanligt i Delmi-sammanhang så ansvarar författarna själva för innehåll, slutsatser och policyrekommendationer.

Päivi Juvonen
Nyanlända elever och lärande på gymnasieskolans språkintröduktionsprogram
Delmi Policy Brief 2020:9

